

Din ve İnsan Dergisi

Journal of Religion and Human - مجلة الدين والإنسان


ISSN: 2980-1117

Cilt: 4
Volume / المجلد: 4

Sayı: 8
Issue / العدد: 8

Aralık 2024
December / كانون الأول 2024


Prof. Dr. İsmail KARAGÖZ
Düzce Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
ismailkaragoz1954@gmail.com

 ORCID: 0000-0003-3105-3554

İsrâ Sûresinin On Altıncı Âyetindeki
Emara Fiiline ve Mütraf İsmine Verilen
Anlamın Âyetin Manasına Etkisi

The Effect of the Meaning Given to the
'Verb Emara' and the 'Name Murtaf' in
the Sixteenth Verse of Surah Isrâ on the
Meaning of the Verse

Atıf: Karagöz, İ. (2024). İsrâ Sûresinin On Altıncı Âyetindeki Emara Fiiline ve Mütraf İsmine Verilen Anlamın Âyetin Manasına Etkisi. *Din ve İnsan Dergisi*, 4 (8), 195-209.

 DOI: 10.69515/dinveinsan.1479452

Makale Türü / Article Information: Araştırma Makalesi / Research Article

Yükleme Tarihi / Received Date: 06.06.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 22.07.2024

Yayımlanma Tarihi / Published Date: Aralık 2024

İlk-Son Sayfa / First-Last Page: 195-209

İntihal

Plagiarism / انتحال

Bu makale intihal programında taranmıştır.
This article was checked in the plagiarism program.

تم مسح هذه المقالة في برنامج الانتحال



intihal.net

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlamış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

Research and Publication Ethics were complied with in the published articles; International standards published by COPE (Committee on Publication Ethics) for Editors and Authors have been taken into account.

İsrâ Sûresinin On Altıncı Âyetindeki Emara Fiiline ve Mütraf İsmine Verilen Anlamın Âyetin Manasına Etkisi

The Effect Of The Meaning Given To The 'Verb Emara' And The 'Name Murtaf' In The Sixteenth Verse Of Surah Isrâ On The Meaning Of The Verse

Özet

Kur'ân-ı Kerîm, insanlık âleminin son rehberidir. Bu rehberden yararlanabilmek için onu doğru anlamak gerekir. Doğru anlamak, Arap dilini ve belagatını, kelimelerin Kur'ân'daki kullanımını ve tefsir usulünü bilmekle mümkün olur. Bazı kelimelerin çok anlamlı olması Kur'ân âyetlerinin farklı anlaşılabilmesine sebep olabilmektedir. Kur'ân'ın farklı anlaşılabilen âyetlerinden biri de İsrâ sûresinin on altıncı âyetidir. Âyetin farklı anlaşılmasının sebebi *أَمَرْنَا* fiili ve *مُنْتَفٍ* isimidir. Kur'ân meâllerinde *أَمَرْنَا* fiiline genellikle "emrederiz", *مُنْتَفٍ* ismine "toplumun şımarık zenginleri" ve "ileri gelenleri" anlamı verilmiştir. Buna göre âyetin meâli şöyle olur: "Biz bir beldeyi helâk etmek istediğimiz zaman bu beldenin şımarık zenginlerine emrederiz ve onlar bu beldede isyan edip günah işlerler. Böylece onlar, cezalandırılmayı hak ederler, biz de bu beldeyi yerle bir edip halkını helâk ederiz." Böyle bir meâl, "Allah, fıskı emreder" şeklinde anlaşılabilir. Hâlbuki Allah, fıskı yani inkâr ve isyanı emretmez. Bu sebeple müfessirler, Allah'ın emrettiği şeyin "itaat" olduğunu zikretmişlerdir. Âyete verilen bu anlama göre Allah, hem bir toplumun sadece şımarık zenginlerine emretmiş, hem toplumun tamamı, o toplumdaki şımarık zenginlerin isyanı sebebiyle helâk edilmiş olur. Hâlbuki Allah, hem suçsuz yere, hem bir başkasının suçu sebebiyle kimseyi cezalandırmaz, hem de kullarına zerre kadar zulmetmez. Dolayısıyla âyetteki *أَمَرْنَا* fiiline "emrederiz", *مُنْتَفٍ* ismine ise sadece "şımarık zenginleri veya ileri gelenleri" anlamının verilmesi isabetli değildir. Bu fiile "çoğaltırız, çoğalmalarına imkân veririz", *مُنْتَفٍ* ismine ise "varlık içerisinde şımaran azgınları ve isyankârları" anlamının verilmesi durumunda yanlış anlama ortada kalkar. Bu durumda ilgili âyetin meâli şu şekilde olur: "Biz bir beldeyi helâk etmek istediğimiz zaman bu beldenin varlık içerisinde şımaran azgınlarının ve isyankârlarının çoğalmalarına imkân veririz ve onlar bu beldede isyan edip günah işlerler. Böylece onlar, cezalandırılmayı hak ederler, biz de bu beldeyi yerle bir edip halkını helâk ederiz." Bu çalışmada söz konusu âyette geçen *أَمَرْنَا* kelimesinin ve *مُنْتَفٍ* isminin nasıl anlaşılması gerektiği ele alınmış, bu bağlamda önce sözlük ve Kur'ân'daki anlamı, sonra âyette geçen *أَمَرْنَا* kelimesinin ve *مُنْتَفٍ* isminin anlamı ve sonuçta âyetin nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: âyet, mütraf, meâl, karye, helâk.

Abstract

The Holy Quran is the ultimate guide for humanity. To benefit from its guidance, a proper understanding is essential. Achieving this understanding requires knowledge of the Arabic language, its rhetoric, the Quranic usage of words, and interpretative methodology. The multiple meanings of certain words can lead to varying interpretations of Quranic verses. One such example is the sixteenth verse of Surah Isra, where differing interpretations arise from the verb *أَمَرْنَا* and the noun *مُنْتَفٍ*. In traditional Quranic interpretations, the verb *أَمَرْنَا* is often rendered as "we command," and the noun *مُنْتَفٍ* as "spoiled rich people" or "notables." Accordingly, the verse is interpreted as: "When we want to destroy a town, we command its spoiled rich people, and they rebel and sin, deserving punishment. We then destroy the town and its inhabitants." This interpretation may imply that "Allah commands sin," which contradicts the Quranic principle that Allah does not command fiq (rebellion or sin). Commentators suggest that Allah's command in this context refers to "obedience." However, this interpretation raises questions, as it implies that Allah commands only a select group (the spoiled rich), and the entire society is punished for their rebellion. Since Allah does not punish the innocent or hold individuals accountable for others' sins, this interpretation seems problematic. Alternatively, if the verb *أَمَرْنَا* is understood as "we multiply or allow them to increase," and the noun *مُنْتَفٍ* as "those who are rebellious and spoiled by wealth," the meaning becomes clearer. In this case, the verse would read: "When we want to destroy a town, we allow its rebellious and spoiled people to multiply, and they rebel and sin, deserving punishment. We then destroy the town and its inhabitants." This study explores the proper understanding of the verb *أَمَرْنَا* and the noun *مُنْتَفٍ* in this verse, focusing on their meanings in classical dictionaries and the Quran, their contextual usage, and their implications for interpreting the verse.

Keywords: verse, mutraf, interpretation, qaryah, destruction.

Din ve İnsan Dergisi

مجلة الدين والإنسان - Journal of Religion and Human

2024 كانون الأول / December / العدد: 8 / Issue / المجلد: 4 / Volume / Cilt

Giriş

Kur’ân-ı Kerîm’in rehberliğinden yararlanabilmek, Kur’ân’ı doğru anlamakla, doğru anlamak ise tefsir usulünü, Arap dili ve belâğatını, Kur’ân’ın çok anlamlı sözcüklerini, kelimelerin mutlak-mukayyed, hakikat-mecaz ve umum-husus yönlerini, esas ve izafi manalarını iyi bilmek ve Kur’ân’a hâkim olmakla mümkün olur. Allah kelamının çok anlamlı kelimelerinden biri de İsrâ sûresinin *وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاَهَا تَدْمِيرًا* fiili ve *مُتْرَف* ismidir. Bu fiile meâllerde genellikle “emrederiz” ve “emirler veririz”, *مُتْرَف* ismine ise “varlıklıları”, “yöneticileri” veya “ileri gelenleri” anlamı verilmiştir. Mesela bir heyet tarafından hazırlanan ve Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları arasında neşredilen meâlde ilgili âyete şöyle meâl verilmiştir: “Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde oranın şımarmış yöneticilerine emirler veririz; onlar ise orada günah işlerler, sonuçta o ülke helâke müstahak olur, biz de oranın altını üstüne getiririz.” (Karaman & vd., 2020) Âyete bu anlam verildiği zaman sorun çıkmaktadır. Böyle bir meâl göre Allah’ın helâk etmek istediği ülkenin yöneticilerine neyi emrettiği belli değildir. “Onlar ise orada günah işlerler” cümlesinden Allah’ın bir ülkeyi helâk etmesinin sebebinin, yöneticilerin günah işlemeleri olduğu anlaşılmaktadır. Yöneticilerin idare ettiği halk da günah işliyor mu? İşlemiyorsa Allah, yöneticilerin suçu sebebiyle suçsuz halkı helâk eder mi? Bunlar ilgili meâlde açık değildir. Böyle bir meâl verilmesi durumunda âyet yanlış anlaşılabilir. Âyetin anlamı ve vermek isteği mesaj, *أَمَرْنَا* fiiline ve *مُتْرَف* ismine verilecek anlama göre değişir. Âyeti doğru bir şekilde anlayabilmek için *أَمَرْنَا* fiilinin ve *مُتْرَف* isminin sözlükte ve Kur’ân’da ne anlama geldiğinin tespit edilmesi gerekir. Bu çalışmada söz konusu âyette geçen *أَمَرْنَا* kelimesinin ve *مُتْرَف* isminin nasıl anlaşılması gerektiği ele alınmış, bu bağlamda önce sözlük ve Kur’ân’daki anlamı, sonra âyette geçen *أَمَرْنَا* kelimesinin ve *مُتْرَف* isminin anlamı ve sonuçta âyetin nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

1. Emr ve Mütraf Kelimelerinin Sözlük Anlamı

أَمَرَ Fiilinin kökü olan *أَمَرَ* çok anlamlı bir kelime olup sözlükte *الْأَمَرَ* emretmek ve iş, *الإِمَارَةُ* yönetici olmak, *الْمَعْلَمَ* emare ve alamet, *الْمَوْعِدَ* belirlenen süre ve *الأَمَرَ* çoğalmak anlamlarına gelir. (İbn Düreyd, 1987, 3/1260; İbn Fâris, 2002, 1/137; İbn Manzûr, 1414, 4/28-29)

Dilbilimci Halil b. Ahmed (ö. 175/791) *الأمر* kelimesinin *النَّمَاءُ وَالْبَرَكَاتُ* “çoğalma ve bereket”, *أَمَرْتُ فُلَانًا* ise, *كُنْتُ* “bir şey çoğaldı”, dilbilimci İbnü’l-A’râbî (ö. 231/846) *أَمَرْتُ فُلَانًا* cümlesinin *صَارَ أَمِيرًا* “filan kavmine yönetici oldu” anlamında olduğunu, *أَمَرْتُهُ/émertühû* ve *أَمَرْتُهُ/ámertühû* cümlelerinin de aynı manaya geldiğini ifade etmiştir. (İbn Fâris, 2002, 1/138)

¹ el-İsrâ 17/16.

إتْراف ise bolluk içinde yaşamak, التَّرْفَةُ nimet ve bolluk, تَرْفٌ sözlükte bolluk içinde yaşamak, مُتْرَفٌ ise bolluk azdırmak, şımartmak ve rehavete sebep olmak مُتْرَفٌ varlıkla şımartılmış, nimet ve bolluk kendisini azdırmış kişi gibi anlamlara gelir. (Cevherî, 1987, 4/1333; Ezherî, 2000, 14/193; İbn Fâris, 2002, 1/345)

2. Emr ve Mütraf Kelimelerinin Kur'ân'daki Anlamı

Kur'ân-ı Kerîm'de fiil formatında (امر – يأمر) 72, isim formatında (امر - امور) 136, ism-i fâil ve emir formatında 2+2 olmak üzere toplam 312 defa geçmektedir.

İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201), الأَمْر kelimesinin Kur'ân'da 18 farklı anlamda kullanıldığını söylemiştir (İbnü'l-Cevzî, t.y., s. 173-176).

Bu anlamlar şunlardır: Din,² söz,³ azap,⁴ afet ve musibet,⁵ Mekke'nin fethi,⁶ Medine civarında yaşayan Benî Kureyza Yahudilerinin öldürülmeleri ve Benî Nadîr Yahudilerinin sürgün edilmeleri,⁷ kıyâmet,⁸ hüküm,⁹ vahiy,¹⁰ yardım,¹¹ günah,¹² iş,¹³ ölüm,¹⁴ görüş ve öneri,¹⁵ korunma ve tedbir,¹⁶ boğulmak,¹⁷ zafer¹⁸ ve emir.¹⁹

İbn Kuteybe (ö. 276/889) *Tefsîru Garîbi'l-Kur'ân* adlı eserinde ilgili âyette geçen أَمْرًا fiiline اَكْتَرْنَا “çoğaltırız”, fiilin أَمْرًا/âmernâ şeklindeki okunuşunun اَكْتَرْنَا “çoğaltırız”, اَمْرًا/emmernâ şeklinde okunuşunun “yönetici yaparız” anlamında olduğunu ifade etmiştir (İbn Kuteybe, 1978, s. 253).

أَمْرًا Kelimesi Kur'ân'da beş âyette geçmektedir.²⁰

² فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا “İnsanlar, aralarında **dinlerini** parça parça yaptılar.” (el-Mü'minûn 23/53) âyetinde bu anlamdadır.

³ فَتَنَّا زُجْرًا وَأَمْرًا يُنْفِثُهُمْ “Bunun üzerine sihirbazlar, **sözlerini** aralarında tartıştılar.” (Tâhâ 20/62) âyetinde bu anlamdadır.

⁴ وَأَمْرًا يُبْرِئُكَ مِنَ الْيَوْمِ “Azap bitirildi ve gemi Cûdî Dağı'na oturdu.” (Hûd 11/4) âyetinde bu anlamdadır.

⁵ فَذَاقُوا كَرْهًا وَخِيسًا وَخِيسًا وَخِيسًا “Allah'ın **afet ve musibeti** geldiği zaman peygamber ve kâfirler arasında hüküm verilir.” (el-Mü'min 40/78) âyetinde bu anlamdadır.

⁶ فَذَاقُوا كَرْهًا وَخِيسًا وَخِيسًا وَخِيسًا “Ey müminler! ... Artık Allah, size emrini/**Mekke'nin fethini** getirinceye kadar bekleyin!” (et-Tevbe 9/24) âyetinde bu anlamdadır.

⁷ فَذَاقُوا كَرْهًا وَخِيسًا وَخِيسًا وَخِيسًا “Ey müminler! ... Siz Allah'ın emri gelinceye kadar onları bağışlayın ve hoşgörülü olun” (el-Bakara 2/109) âyetinde bu anlamdadır.

⁸ فَذَاقُوا كَرْهًا وَخِيسًا وَخِيسًا وَخِيسًا “Ey müşrikler! Allah'ın emri/**kiyâmet** mutlaka gelecektir, Bu itibarla azabı acele istemeyin” (en-Nahl 16/1) âyetinde bu anlamdadır.

⁹ فَذَاقُوا كَرْهًا وَخِيسًا وَخِيسًا وَخِيسًا “Bilin ki, yaratmak de hüküm de yalnız Allah'a mahsustur.” (el-A'râf 7/54) âyetinde bu anlamdadır.

¹⁰ فَذَاقُوا كَرْهًا وَخِيسًا وَخِيسًا وَخِيسًا “Allah'ın ilmi ile her şeyi kuşattığını bilmeniz için **vahiy** göklerle yer arasında sürekli iner.” (es-Secde 32/5) âyetinde bu anlamdadır.

¹¹ فَذَاقُوا كَرْهًا وَخِيسًا وَخِيسًا وَخِيسًا “Ey Peygamberim! ... De ki: “Bütün **yardım**, Allah'ındır.” (Âl-i İmran 3/154) âyetinde bu anlamdadır.

¹² فَذَاقُوا كَرْهًا وَخِيسًا وَخِيسًا وَخِيسًا “**Günahının** vebalini çekmesi için” (el-Mâide 5/95) âyetinde bu anlamdadır.

¹³ فَذَاقُوا كَرْهًا وَخِيسًا وَخِيسًا وَخِيسًا “Bilesiniz ki, bütün **işler** Allah'a varır.” (eş-Şûrâ 42/53) âyetinde bu anlamdadır.

¹⁴ فَذَاقُوا كَرْهًا وَخِيسًا وَخِيسًا وَخِيسًا “Allah'ın emri gelinceye kadar emeller sizi aldattı.” (el-Hadîd 57/14) âyetinde bu anlamdadır.

¹⁵ فَذَاقُوا كَرْهًا وَخِيسًا وَخِيسًا وَخِيسًا Firavun, ileri gelenlere, Musa ile ilgili olarak, “Bana ne **önerirsiniz**” dedi. (el-A'râf 7/110) âyetinde bu anlamdadır.

¹⁶ فَذَاقُوا كَرْهًا وَخِيسًا وَخِيسًا وَخِيسًا “Biz **tedbirimizi** önceden almıştık” derler.” (et-Tevbe 9/50) âyetinde bu anlamdadır.

¹⁷ فَذَاقُوا كَرْهًا وَخِيسًا وَخِيسًا وَخِيسًا Nuh, “Bugün Allah'ın merhamet ettiği kimseler hariç, Allah'ın emrinde/**boğulmaktan** hiçbir kimse korunamaz, dedi.” (Hûd 11/4) âyetinde bu anlamdadır.

¹⁸ فَذَاقُوا كَرْهًا وَخِيسًا وَخِيسًا وَخِيسًا “Belki Allah kendi katından bir fetih veya bir zafer getirir.” (el-Mâide 5/52) âyetinde bu anlamdadır.

¹⁹ فَذَاقُوا كَرْهًا وَخِيسًا وَخِيسًا وَخِيسًا “Süphesiz Allah, adaleti **emreder**.” (en-Nahl 16/90) âyetinde bu anlamdadır.

²⁰ bk. Hûd 11/116; el-Enbiyâ 21/13; el-Mü'minûn 23/33, 64; es-Sebe', 34/34; ez-Zuhruf 43/23; el-Vâkı'a 56/45.

Çalışmamıza konu olan âyette geçen mütraf kelimesinin anlamına delil olmak üzere bu âyetleri şu şekilde değerlendirebiliriz:

(1) *“Ey Peygamberim! İşte böyle, biz senden önce herhangi bir beldeye bir peygamber göndermedik ki, o beldenin şımarık, azgın ve zalim zenginleri şöyle demiş olmasınlar: Şüphesiz biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk, şüphesiz biz onların izlerinden giden kimseleriz.”*²¹

(2) *“Biz herhangi bir belde halkına bir peygamber göndermedik ki o beldenin şımarık, azgın ve zalim zenginleri, peygamberlere “Biz, sizinle gönderilenleri, tebliğ ettiğinizi inkâr ediyoruz” demiş olmasınlar. Azgın ve şımarık zenginler, peygamberlere şöyle dediler: “Biz, servet, mal-mülk ve evlat açısından çoğunluktayız ve azap edilecekler biz değiliz.”*²²

Bu âyetlerden mütraflerin, kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlayan, atalarının bâtil dinini terk etmeyen, zenginlik ve nüfusları ile övünen ve âhireti inkâr eden kâfir kimseler olduğu anlaşılmaktadır. Tâbiin âlimlerinden Katâde b. Diâme (ö. 117/735) bu âyetlerde geçen *مُتْرَفُوها* kelimesinin “toplumun liderleri, önde gelenleri (San’ânî, 1419, 3/167) ve şerde öncüleri” anlamına geldiğini belirtmiştir (Mâtürîdî, 2005, 8/451; Taberî, 2000, 19/51; 21/586). Dilbilimci ve müfessir Zeccâc (ö. 311/923) ile İmam Mâtürîdî (ö. 333/944) ise, mütraflerin toplumun zenginleri, önde gelenleri, liderleri ve mütekebbirleri” (Mâtürîdî, 2005, 8/451; Zeccâc, 1988, 4/255) olduğunu ifade etmişlerdir.

(3) *“Nihâyet biz kâfirlerin şımarık, azgın ve zalim zenginlerini azapla yakaladığımız zaman, hemen onlar, feryat ederler, yalvarıp yakarırlar.”*²³

Katâde b. Diâme’ye göre Bedir Savaşının yapıldığı gün nâzil olan (San’ânî, 1419, s. 2/418) bu âyette geçen mütrafler, Hz. Peygamber’in (s.a.s) sağlığında Mekke toplumunun Kur’ân ve peygamber düşmanı zengin, şımarık ve önde gelen müşrikleridir (Taberî, 2000, 19/50). Tabiin âlimlerinden Mücâhid b. Cebr (ö. 103/701) ile Yahyâ b. Sellâm’a (ö. 200/815) göre âyette geçen mütrafler, hicretin ikinci yılında Bedir Savaşında öldürülen Ebû Cehil ve arkadaşlarıdır (Sevrî, 1983, s. 217; Taberî, 2000, 19/50; Yahyâ b. Sellâm, 2004, 1/408). Bu savaşta Hz. Peygamber’in en büyük düşmanı Ebû Cehil olmak üzere müşriklerden Ümeyye b. Halef, Utbe b. Rabîa, Şeybe b. Rabîa ve Velîd b. Utbe gibi mütraflardan yetmiş ölümlü ve yetmiş esir alınmıştır (Fayda, 1992).

²¹ ez-Zuhuf 43/23.

²² es-Sebe’ 34/34-35.

²³ el-Mü’minûn 23/64.

Âyette geçen mütrafler, bir önceki âyette “Hayır! Müşriklerin kalpleri Kur’an’a karşı gaflet, cehalet ve körlük içindedir. Müşriklerin bunun dışında başka kötü amelleri de vardır. Onlar, bu kötü amelleri sürekli yapan kimselerdir.” şeklinde tanıtılmaktadır.

(4) *إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ* “Şüphesiz onlar, bundan önce dünya hayatında **nimetlerle şımartılmış azgın** kimselerdi.”²⁴

Bu âyette geçen mütrafler, 41’inci âyette âhirette amel defteri sol eline verilecek olan, 46’ncı âyette “şirk ve benzeri büyük günah işlemekte ısrar eden”, 47 ve 48’inci âyetlerde ise “Biz öldükten, toprak ve kemik yığını haline geldikten sonra mı, biz mi kesinlikle diriltilecekmiz? Evvelki atalarımız da mı diriltilecekmiz diyen” kimseler olduğu bildirilmektedir.

Yukarıdaki dört âyete göre bir toplumdaki *mütrafleri*; hak dini ve âhireti inkâr eden, mal varlıkları ve nüfusları ile övünen, peygamberlere karşı çıkan, atalarının batıl dinlerine bağlı kalmakta ısrar eden, müşrik, isyankâr ve zalim kimselerdir. Bu kimseler, “Ey Peygamberim! Kâfirlere yaptıkları şeyler, süslü gösterildiği gibi hilekârlık yapımları için her beldede oranın günahkârlarını, ileri gelenleri yaptık. Hâlbuki onlar, ancak kendilerine hilekârlık yaparlar, fakat bunun farkında olmazlar.”²⁵ meâlindeki âyette ifade edilen, halkı etkileyen toplumun ileri gelen ekâbir, varlıklı, şımarık, mücrim, azgın, zalim ve hilekâr, peygamberleri yalanlayan, isyankâr, şehvetine düşkün ve nimetle şıarmış kâfirlerdir.

3. İsrâ Sûresinde Geçen Emr ve Mütraf Kelimelerinin Anlamı

Müfessirler, İsrâ sûresinin on altıncı âyetinde geçen *أَمْرُنَا* fiiline dört farklı anlam vermişlerdir:

a) *Çoğaltmak*. Tâbiîn müfessirlerinden İbn Zeyd (ö. 71/690), Mucâhid b. Cebr (ö. 103/721), Dahhâk b. Müzâhim (ö. 105/723), Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) ve Katâde b. Diâme (ö. 117/735)(Mucâhid b. Cebr, 1410/1989, s. 430; Mukâtil b. Süleyman, 1423/2002, 2/525) *أَمْرُنَا* cümlesine, *أَكْتَرْنَا* “çoğaltırız” anlamını (İbn Kuteybe, 1978, s. 253; Mâverdî, t.y., 3/235; Râzî, 1420, 20/316; Taberî, 2000, 17/404-405; Yahyâ b. Sellâm, 2004, 1/123) dilbilimci Halil b. Ahmed (ö. 175/791) *أَمْر* fiiline *كَثُرَ* “çoğaldı” (İbn Fâris, 2002, 1/138) anlamını vermiştir. “Çoğaltırız”, çoğalmalarına imkân veririz demektir. Kelimeye bu anlam verildiği zaman âyetin anlamı şöyle olur: “İnkâr ve zulümde ısrarları sebebiyle biz bir beldeyi helâk etmek istediğimiz zaman bu beldenin varlık içerisinde şımarık azgınlılarının çoğalmalarına imkân veririz ve onlar bu beldede isyan edip günah işlerler. Böylece onlar, cezalandırılmayı hak ederler, biz de bu beldeyi yerle bir edip halkını helâk ederiz.”

²⁴ el-Vâkı’a 56/45.

²⁵ el-En’âm 6/123; bk. el-Furkan 25/31.

Hasan-ı Basrî, fiili, *أَمَرْنَا* / “*âmernâ*” şeklinde okumuştur (Kurtubî, 1964, 10/233; Taberî, 2000, 17/404). Bu okunuşa göre cümle *أَكْتَرْنَا فَسَقَتَهَا* “*biz beldenin fasıklarını çoğaltırız*” anlamındadır (Taberî, 2000, 17/404). “*Çoğaltmak*”, kelimenin asıl anlamlarından biridir. Âyetteki kelimenin bu anlama geldiğine dair şu hadis delil olarak zikredilmiştir: *خَيْرُ مَالِ الْمَرْءِ لَهُ مَهْرَةٌ مَأْمُورَةٌ أَوْ سِكَّةٌ مَأْبُورَةٌ* “Kişinin malının en hayırlısı, çok atının veya aşılansmış seçkin hurmasının olmasıdır.” (Ahmed b. Hanbel, 2001, 25/173; Beyhakî, 2003, 10/109) *أمر* kökünden gelen *مَأْمُورَةٌ* kelimesi “çok” anlamındadır (Ahmed b. Abdurrahman es-Sââtî, t.y., 15/9).

b) *Emretmek*. Bu anlama göre *أَمَرْنَا* “*Biz emrederiz*” anlamına gelir (İbn Kesîr, 1999, 5/62-63; Taberî, 2000, 17/403). *أَمَرْنَا* Fiiline “*emrederiz*” anlamı verildiği zaman âyetin anlamı şöyle olur: “*Biz bir beldeyi helâk etmek istediğimiz zaman bu beldenin varlık içerisinde şımarık azgınlıklarına emrederiz, onlar da bu beldede günah işlerler. Böylece onlar, cezalandırılmayı hak ederler, biz de bu beldeyi yerle bir edip halkını helâk ederiz.*”

c) *Amr* Fiili “*imâre*” kökünden gelir. Bu takdirde *أَمَرْنَا* cümlesi, “*Biz yöneticiler yaparız*” anlamına gelir. Abdullah b. Abbas (ö. 68/687) ve Ali b. Ebî Tâlib (ö. 40/661) fiili, *أَمَرْنَا* / *emmernâ* şeklinde okumuştur (Kurtubî, 1964, 10/232-234; Taberî, 2000, 17/404). Fiilin bu şeklindeki okunuşuna göre cümle, “*biz yönetici yaparız*” anlamına gelir. Bu okunuşa göre âyet-i kerîme’nin meâli şöyle olur: “*Biz bir beldeyi helâk etmek istediğimiz zaman o beldenin nimetlerle şımarıp azgınlık edenlerinin iş başına gelmelerine imkân veririz, onlar orada günah işlerler, böylece onlar cezalandırılmayı hak ederler, biz de bu beldeyi yerle bir edip helâk ederiz.*”

ç) *Musallat etmek*. Buna göre *أَمَرْنَا* cümlesi *سَلَطْنَا* “*Biz musallat ederiz*” anlamına gelir (Kurtubî, 1964, 10/232; Taberî, 2000, 17/404). *أَمَرْنَا* Fiilinin “*musallat ederiz*” anlamı esas alındığında âyetin anlamı şöyle olur: “*Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde oranın nimetler ile şımarıp azgınlık edenlerini o beldenin başına musallat ederiz. Böylece onlar, cezalandırılmayı hak ederler, biz de bu beldeyi yerle bir edip halkını helâk ederiz.*”

“*İnkâr ve zulümde ısrarları sebebiyle biz bir beldeyi helâk etmek istediğimiz zaman bu beldenin varlık içerisinde şımaran azgınlıklarının çoğalmalarına imkân veririz ve onlar bu beldede isyan edip günah işlerler. Böylece onlar, cezalandırılmayı hak ederler, biz de bu beldeyi yerle bir edip halkını helâk ederiz.*” şeklindeki meâl, âyetin bağlamına ve Kur’ân’ın geneline daha uygundur. Yüce Allah, bir toplumu ancak o toplumda sadece kötü yöneticileri veya azgın ve şımarık zenginleri sebebiyle değil, kötüler, zalimler, isyankârlar ve ahlâksızlar çoğalırsa helâk eder. Bu husus, şu âyetlerde açıkça bildirilmektedir:

“Ey Peygamberim! Senin Rabbin, başkentlerine, kendilerine âyetlerimizi okuyup anlatan bir peygamber göndermedikçe şehirleri helâk etmez. Biz, ancak **halkı zalim** olan şehirleri helâk ederiz.”²⁶

“Ey Peygamberim! Senin Rabbin, **halkı salih ve muslih** kimseler iken ülkeleri zulüm ile helâk edecek değildir.”²⁷

“Bu şekilde peygamber gönderilmesi, Rabbinin, **halkı gaflet** içinde iken zulüm ile ülkeleri helâk edici olmamasındandır.”²⁸

Bir toplumda ahlâksızlık, eğitimsizlik, cahillik ve benzeri sebeplerle azgınlık, şımarıklık, sefahat ve isyan çoğalır, fasık ve zalimler, toplumun yöneticileri olur, böylece kul ve kamu hakları ihlâl edilir, zulüm, fitne ve fesat önlenmez,²⁹ kötülük toplumda yaygın hâle gelirse ilahî ceza hak olur. Yüce Allah, Peygamber ve kitap vasıtasıyla yol göstermedikçe, hiçbir toplumu helâk etmez.³⁰ Helâk edilenler, önceden mutlaka uyarılmışlardır. Allah Teâlâ, suçsuz yere hiçbir kimseyi ve hiçbir toplumu cezalandırmaz.³¹ Bir toplumda azgınlar ve işlenen günahlar çoğaldığı zaman, iyiler de buna müdahale etmedikleri zaman o toplum âfet ve musibetlerle cezalandırılır.

Deprem, sel, çığ, heyelan, don, kuraklık ve benzeri doğal âfetlerde meydana gelen zararlar, insanların kusur, hata ve ihmallerinden kaynaklanır. Söz gelimi binaların depreme dayanıksız veya dere kenarlarına yapılması insan hatasıdır. Şu âyetler ve hadisler bunun delilidir:

وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ

“Ey müminler! Başınıza her ne musibet gelirse kendi elleriniz ile yaptığınız hatalı işler ve günahlar sebebiyledir. Allah, yine de günah ve hataların çoğunu affediyor da musibetler vermiyor..”³²

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

“İnsanların kendi elleriyle yaptıkları kötülük, hata, ihmal ve günahlar sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıktı. Böylece Allah, kötülük, hata, ihmal ve günahlardan dönmeleri için yaptıklarının bir kısmını onlara tattırıyor.”³³

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

“Ey müminler! Öyle bir fitneden sakının ki, bu fitne, içinizden sadece zulmedenlere isabet etmekle kalmaz, zararı herkese dokunur ve bilin ki, Allah, cezası çok şiddetli olandır.”

²⁶ el-Kasas 28/59; bk. el-İsrâ 17/15.

²⁷ Hûd 11/117.

²⁸ el-En’âm 6/131.

²⁹ bk. el-Enfâl 8/25.

³⁰ el-İsrâ 17/15.

³¹ el-Enfâl 8/53; er-Ra’d 13/11; el-İsrâ 17/15.

³² eş-Şûrâ 42/30.

³³ er-Rûm 30/42.

وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَأْمُرَنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ أَوْ لَيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عِقَابًا مِنْهُ ثُمَّ تَدْعُوهُ فَلَا يُسْتَجَابُ لَكُمْ

“Canım kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki ya ma’rûfu kesinlikle emreder ve münkeri men edersiniz veya Allah en yakın zamanda toplumun tamamını afet ve musibetlerle cezalandırır, sonra siz Allah’a dua edersiniz fakat duanıza icabet edilmez.” (Tirmizî, 1981, “Fiten”, 9 (No. 2169).

“İnsanlar, zalim kimseyi gördüğü zaman onu zulümden men etmezlerse Allah en yakın zamanda herkesi, zalimi de zulme engel olmayanları da cezalandırır.” (Ebû Dâvûd, 1981, “Melâhim”, 17 (No.4338).

“Herhangi bir toplum yoktur ki o toplumda günah fiiller işlenir, bu toplumdaki insanlar, bunu değiştirmeye gücü yettiği halde değiştirmezlerse, Allah en yakın zamanda o toplumun hepsini cezalandırmış olmasın.” (Ebû Dâvûd, 1981, “Melâhim”, 17 (No.4338).

İnkâr ve zulümleri sebebiyle helâk edilen toplumlarda mümin ve kâfir ayrımı apılırken doğal âfetlerde mümin veya kâfir ayrımı yılmamaktadır. Dolayısıyla doğal âfetler, bu yönü ile helâk edilen toplumların başına gelenler âfetlerden ayrılmaktadır. (Doğal afetler konusunda bilgi için bk. (Karagöz, 2024)

Âyete “Biz bir beldeyi helâk etmek istediğimiz zaman bu beldenin varlık içerisinde şımaran **azgınlarına emrederiz**, onlar da bu beldede günah işlerler. Böylece onlar, cezalandırılmayı hak ederler, biz de bu beldeyi yerle bir edip halkını helâk ederiz.” meâli verildiği zaman, “Allah, günahı emreder” gibi bir anlam çağrıştırmalıdır. Hâlbuki Allah, günahı emretmez.³⁴ Bu çağrışıma engel olmak için cümleye “Biz bir beldeyi helâk etmek istediğimiz zaman bu beldenin varlık içerisinde şımarık azgınlarına **itaat etmelerini emrederiz**, onlar, bu emre uymazlar ve günah işlerler” anlamı verilmiştir. Mesela Taberî (ö. 310/923) âyete بِالطَّاعَةِ “Belde halkına **itaati emrederiz**” anlamını vermiştir (Taberî, 2000, 17/406). Bunu aşağıdaki örnekleri verilecek olan birçok meâlde de görüyoruz. Âyette بالطَّاعَةِ kelimesi yoktur. Yanlış anlaşılmayı önlemek için var kabul edilmiştir. Zemahşerî (ö. 538/1144) “Biz onlara fıska/itaatsizliği emrederiz, onlar da bunu yaparlar” şeklinde âyetin zahirine göre anlam vermiş, sonra bunun mecazî anlamda olduğunu söyleme ihtiyacı duymuş ve açıklamaya çalışmıştır (Zemahşerî, 1407/1985, 2/654). Cümleye “Biz imanı emrederiz” anlamı da verilmiştir (Yahyâ b. Sellâm, 2004, 1/123).

³⁴ el-A'râf 7/28.

Kur'ân'da “*emera-ye'müru*” fiili “*emretmek*” anlamında kullanıldığı zaman genellikle “b” edatı ile birlikte kullanılmış ve “*emredilen şey*” zikredilmiştir. Mesela şu âyetlerde bu husus açıkça görülmektedir:

“*De ki: Allah, çirkin işleri emretmez.*”³⁵ “*Şüphesiz Allah adaleti emreder.*”³⁶ “*İsmâil, ailesine namazı ve zekâtı emrederdi.*”³⁷ “*Allah, cimrilik eden Peygamber insanlara marufu emreder.*”³⁸ “*Allah, cimrilik eden ve insanlara cimriliği emreden kimseleri... sevmez.*”³⁹

Bu örneklerden hareketle anlamaya çalıştığımız âyetteki fiili “*emretmek*” anlamında olsaydı cümle “*Biz itaati emerderdik*” şeklinde olurdu. Âyetteki fiiline “*emretmek*” anlamı verilir ve âyet, “*Biz bir beldeyi helâk etmek istediğimiz zaman bu beldenin varlık içerisinde şımarık azgınlara itaat etmelerini emrederiz*” manasında olursa, “*itaat*”in sadece “*toplumun şımarık, şerli, kibirli, zorba ve azgınlara*” (Taberî, 2000, 17/404-405) emredildiği anlaşılır. Yüce Allah, *itaati* bir beldenin sadece azgınlara mı emreder? Hayır, çünkü ilahî emir ve yasaklarda istisna ve ayırım yoktur. Yüce Allah, Peygamber vasıtasıyla bütün kullarına emreder. Kur'ân'a baktığımız zaman helâk edilen insanların çoğunun inkâr, peygamberi yalanlama ve alaya alma, isyan, zulüm, fitne, fesat ve günahta ısrar ettikleri zaman helâk edildiklerini öğreniyoruz. Mesela Ankebût sûresinde Nuh,⁴⁰ İbrahim,⁴¹ Lût⁴² ve Şuayb⁴³ peygamberlerin kavimleri, Âd ve Semûd kavmi,⁴⁴ Kârun, Firavun ve Hâmân⁴⁵ zikredildikten sonra helâk edilen fert ve toplumların helâk gerekçeleri genel bir ifade ile şöyle bildirilmiştir: “*Biz helâk edilen toplumların her birini günahları sebebiyle yakalayıp cezalandırdık. Onlardan kiminin üzerine taş yağdıran fırtına gönderdik. Onlardan kimini korkunç ses yakaladı. Onlardan kimini yere batırdık. Onlardan kimini suda boğduk. Allah onlara zulmediyor değildi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.*”⁴⁶

Helâk edilen bu toplumlar şunlardır: (a) Şiddetli bir **deprem** ve üzerlerine yağmur gibi **taş yağdıran bir fırtına** ile helâk edilen toplum, Lût peygamberin kavmi Sodom ve Gomora halkıdır.⁴⁷ (b) Korkunç bir sesle gelen **deprem** ile helâk edilen toplum, **Semûd** kavmi Medyen halkıdır.⁴⁸

³⁵ en-Nahl 16/90.

³⁶ el-A'râf 7/28.

³⁷ Meryem 19/55.

³⁸ el-A'râf 7/157.

³⁹ en-Nisâ 4/37.

⁴⁰ el-Ankebût 29/14-15.

⁴¹ el-Ankebût 29/16/17.

⁴² el-Ankebût 29/16.

⁴³ el-Ankebût 29/36-37.

⁴⁴ el-Ankebût 29/38.

⁴⁵ el-Ankebût 29/39.

⁴⁶ el-Ankebût 29/40.

⁴⁷ bk. en-Neml 27/58; Hûd 11/82; eş-Şu'arâ 42/173.

⁴⁸ bk. el-Ankebût 29/37; ez-Zâriyât 51/44; el-Hâkka 69/4-5.

(c) Sulara gömülerek helâk edilenler, Nuh'un kavmi ve Firavun ve askerleridir. ⁴⁹ (ç) Yere batırılanlar, Kârûn ve benzeri serveti ile şımaranlardır.⁵⁰ Helâk edilen beldelerin halkından sadece müminler kurtarılmış, kâfir ve zalimlerin hepsi afete maruz bırakılıp helâk edilmiştir. Helâk edilen toplumlara peygamber gönderilerek uyarılmış, inkârda, isyan ve zulümde ısrarları, mesela Hz. Lut'un peygamber gönderildiği Sodom ve Gomore halkı peygamberi yalanlamaları,⁵¹ itaatsizlik etmeleri,⁵² zalim olmaları,⁵³ kadınları bırakıp erkeklerle cinsel ilişki kurmaları,⁵⁴ bozguncu,⁵⁵ mücrim,⁵⁶ müsrif,⁵⁷ cahil,⁵⁸ günahkâr, fasık ve kötü bir toplum olmaları⁵⁹ sebebiyle helâk edildikleri bildirilmektedir.

Konumuz olan âyetteki مُتْرَف kelimesi toplumun şerlileri (Taberî, 2000, 17/404), kibirlileri (Taberî, 2000, 17/405), zorbaları (Semerkandî, Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed, t.y., 2/305), fâsıkları (Râzî, 1420, 20/314), ileri gelenleri (Mâtürîdî, 2005, s. 7/21), suç işleyenleri (Zemahşerî, 1407/1985, 2/654) ve varlıkları ile şımaranları (Râzî, 1420, 20/315) anlamındadır.

فِئَلِنَا Fiiline ve مُتْرَف ismine verilen farklı anlamlar meâllere de yansımıştır. Buna dair şu örnekleri verebiliriz:

(1) “Biz bir ülkeyi yok etmek istediğimiz zaman **şımarık zenginlerine itaati emrederiz.** Fakat emrimize karşı gelirler. Artık o şehir yok olmayı hak eder, biz de orayı yerle bir ederiz.” (Yılmaz, 2000).

(2) “Bir kasabayı helâk etmek istediğimiz zaman **ileri gelenlerine (itaati) emrederiz.** Fakat onlar orada (itaatten çıkıp) fisk u fücür işlerler. Bunun üzerine onlara azap vacip olur. Biz de onu yerle bir ederiz.” (Koçyiğit, t.y.).

(3) “Bir memleketi yıkıp yok etmek istediğimiz zaman oranın lüks ve konfor içinde yaşayan **şımarık varlıklarına** (peygamber ve kitaba uyararak doğru yolda yürümelerini) **emrederiz.** Buna rağmen onlar, itaatsizlik edip yanlış yolda yürümeye devam ederler. O takdirde o memleket (azap ile ilgili) hüküm hak olur ve artık orayı yıkıp yerle bir ederiz.” (Yıldırım, 1982).

(4) “Biz bir ülkeyi helâk etmek istediğimiz zaman onun **varlıklarına emrederiz.** (Burada emir **yönelmek** veya **çoğaltmak** anlamındadır. Yani helâk etmek istediğimiz ülkenin varlıklarını

⁴⁹ bk. Yunus 10/73; el-Ankebût 29/14; ez-Zâriyât 51/46.

⁵⁰ bk. el-Ankebût 29/39.

⁵¹ eş-Şu'arâ 26/160.

⁵² el-Hâkka 69/10.

⁵³ el-Ankebût 29/31.

⁵⁴ en-Neml 27/55.

⁵⁵ el-Ankebût 29/30.

⁵⁶ el-Hicr 15/58

⁵⁷ el-A'râf 7/81.

⁵⁸ en-Neml 27/55.

⁵⁹ el-Enbiyâ 21/74.

yöneltiriz veya çoğaltırız) orada fisk yaparlar (kötü arzularının peşinde koşarlar) böylece o ülkeye (azap edeceğimiz hakkındaki) söz(ümüz) hak olur. Biz de orayı darmadağın ederiz.” (Ateş, 1983).

(5) “Biz bir memleketin halkını helâk etmek istediğimizde oranın **şımarık zenginlerini uyarırız**. Buna rağmen onlar kâfirlik ve azgınlıkta ısrar ederler. İşte böylece azap azap ve helâk o memleket için de mukadder olur ve biz de orayı yerle bir ederiz.” (Öztürk, 2011).

1-4'üncü meâllerde *أَمْرًا* fiiline “emrederiz” anlamı verilmiş, yanlış anlamayı önlemek için 1 ve 2'nci meâllerde “itaati”, 3'üncü meâlde “peygamber ve kitaba uyarak doğru yolda yürümelerini” kaydı konulmuştur. 4'üncü meâlde parantez içinde “emir, yöneltmek veya çoğaltmak” anlamında olduğu açıklaması yapılmıştır. Kelimenin “çoğaltmak” anlamı doğru, ancak kelimenin anlamları arasında “yöneltmek” manası yoktur. 5'inci meâlde *أَمْرًا* fiiline “uyarırız” anlamı verilmiştir. *أَمْرًا* fiilinin “uyarmak” anlamı yoktur.

مُتْرَف İsmine 1, 3, 4 ve 5'inci meâllerde “şımarık varlıklıları/zenginleri”, 2'nci meâlde “ileri gelenleri” anlamı verilmiştir. Bu anlamlar doğrudur. Ancak âyette kastedilen sadece toplumun şımarık varlıklıları ve ileri gelenleri değil, hem bunlar hem isyan ve zulümde bu kimselere uyanlardır. Çünkü bir toplumun helâkenden o toplumun sadece zalim ve azgın toplum liderleri ve şımarık zenginleri değil, aynı zamanda onlara uyup günah işleyen halk da sorumludur. Helâk edilen toplumlarda azgın ve zalim liderler, halkı hak ve hayırdan alıkoymak için hile ve tuzak kurmuşlar, “Yolumuza uyun, sizin günahlarınızı yüklenelim” demişler (el-Ankebût 29/129) halk da onlara uymuştur. Yüce Allah, zalim halka hallerini düzeltmeleri için fırsat vermiştir. Bu, iyi ve kötü insanların belli olması için ilâhî bir kuraldır. Bu kuralın amacı, hem insanları imtihan etmek hem de imanda sebat edenler ile etmeyenlerin ortaya çıkmasını sağlamaktır. Allah Teâlâ, toplumun zalim ve azgın liderlerinin günah işlemelerine fırsat verdiği için âyette bu durum, “Hilekârlık yapmaları için her beldede oranın günahkârlarını, ileri gelenleri yaptık” şeklinde ifade edilmiştir. Hayrı da şerri de yaratan yüce Allah'tır. (bk. Müslim, “İman”, 1, 5) Ancak O'nun, şerre yani inkâr, şirk, isyan, kötülük, zulüm, fitne ve fesada rızası yoktur (bk. Zümer 39/7), fakat iradelerini bu istikamette kullanmak isteyenlere de engel olmaz, onlara imkân verir (Karagöz, 2020, 2/579). Bir toplumda zalimler, isyankârlar ve azgınlar çoğalır, toplum fesada uğurar, sonuçta cezayı hak ederler. Makalemize konu olan âyet de bu anlamı ifade etmektedir.

Zikrettiğimiz âyetlerden anlıyoruz ki Allah'ın afet ve musibetlerle cezalandırdığı kimseler; toplumu oluşturan insanların “*mütraf*” yani kâfir, fasık, zalim, isyankâr, mücrim, suçlu, hilekâr, şerli, kibirli, zorba, azgın, varlık içerisinde şımaran, dinî kuralları, ilahî emir ve yasakları, helâl ve haramları inkâr eden, eski Mısır toplumunda Kârûn ve Hâmân, eski Mekke toplumundaki Ebû Leheb ve Ebû Cehil gibi her toplumun kâfir ve zalim şımarıkları, azgınları, kötülüğün önderleri ve onlara tabi olanlarıdır. Bir toplumun helâkine sebep olan sadece azınlığı oluşturan azgın ve

şımarık zenginleri, ileri gelenleri ve yöneticileri gibi belli bir kesimi değil, toplumun bütün zalimleridir. Şu âyetler bunun açık delilidir:

*“Kâfirler, kendilerine hatırlatılan afet ve musibetleri unuttuklarında, biz onlara her şeyin kapılarını açtık, bol rızık ve imkânlar verdik, nihâyet kendilerine verilen nimetlerle sevinip şımarıldılar, biz de onları ansızın afet ve musibetlerle yakaladık. O zaman onlar, her türlü nimet ve hayırdan ümitlerini kestiler. Böylece **zulmeden kavmin** kökü kesildi, helâk edildi.”* (el-Ankebût 29/12) *“Ancak zalim toplumlar helâk edilir.”* (el-En’âm 6/47)

Mesela Lut peygamberin, peygamber gönderildiği beldelerde yaşayan insanların büyük çoğunluğu mütraf kimselerden oluşmuş ve helâk edilmişlerdir. Aynı şekilde helâk edilen diğer toplumların da çoğunluğu mütraf kimselerden oluşmuştur. Yüce Allah zalim olmayan insanları cezalandırmaz. Bu itibarla anlamaya çalıştığımız âyetteki *أَمْرًا مُتْرَفِيهَا* cümlesi *“toplumda mütraf/salim ve azgın kimselerin çoğalmalarına imkân veririz”* anlamındadır.

Sonuç

Bir ülkenin tamamen yok edilip helâk edilmesine sadece toplumun yöneticileri, azgın ve şımarık zenginleri değil, toplumun çoğunluğunun zulüm ve isyan içerisinde olmaları, Allah ve peygamberine isyan etmeleri, iyi ve itaatkâr olanların da kötülüğü ve zulmü engellemeye çalışmamaları sebep olur (el-Enfâl 8/258). Allah Teâlâ, bir toplumun inkâr ve isyan içerisinde olmalarını istemez (en-Nisâ 4/26; el-Kehf 18/29; el-Fussilet 41/46). Peygamber ve kitaplarını da bu amaçla göndermiştir (el-Hadîd 57/25). İnkâr, zulüm, isyan ve günahı işlemek, insanların kendi tercihleridir (el-Fussilet 41/17). Yüce Allah, halkı zalim olmayan (el-Kasas 28/59; el-İsrâ 17/15.), salih ve ıslah edici olan bir toplumu helâk etmez (Hûd 11/117). *“Şüphesiz bir toplum kendisinde bulunan nimet ve iyi hasletleri değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez”* (er-Ra’d 13/11). İnsanlar dünya hayatında imtihan altında oldukları için (el-Mülk 67/2) inkâr veya isyanı seçmelerine imkân verir (en-Neml 27/4) ancak inkârı, kötülüğü, zulmü ve isyanı emretmez (el-A’râf 7/28) inkâr ve isyan edilmesine razı olmaz (ez-Zümer 39/7). Kimseyi başkalarının suçu ve günahı sebebiyle cezalandırmaz (el-İsrâ 17/15). Dolayısıyla Allah, bir toplumun çoğunluğu inkâr, isyan ve zulüm halinde olmadan sadece azgınları veya kötü yöneticileri sebebiyle o belde halkını helâk etmez.

Çalışmamıza konu olan İsrâ Sûresinin on altıncı âyetinde geçen *أَمْرًا* fiiline meallerde genellikle *“emrederiz”*, *مُتْرَفِيهَا* ismine ise *“yöneticileri”* ve *“şıarmış zenginleri”* anlamı verilmiştir. Bu anlamlar esas alınarak ilgili âyete *“Biz bir memleketi helâk etmek istediğimizde, onun refah içinde yaşayan şımarık elebaşlarına **itaati emrederiz** de onlar orada kötülük işlerler. Böylece o memleket hakkındaki hükmümüz gerçekleşir de oranın altını üstüne getiririz”* şeklinde meâl verildiği zaman, bir toplumun şımarık ve azgınları sebebiyle toplumda yaşayan herkesin helâk

Din ve İnsan Dergisi

مجلة الدين والإنسان - Journal of Religion and Human

2024 كانون الأول / December / العدد: 8 / Issue / المجلد: 4 / Volume / Cilt

edildiği anlaşılır. Bu, Kur'ân'da verilen bilgilere uygun değildir. "Allah, çirkin işleri emretmez" (el-A'râf, 7/28). Peygamber gönderip yol göstermedikçe, hiçbir toplumu helâk etmez. Ayrıca Allah, emrini sadece toplumun belirli bir kesimine vermez, O'nun emri umumdur. Yüce Allah, çok merhametli ve adildir, suçsuz yere kimseyi cezalandırmadığı gibi (el-Enfâl, 8/53; er-Ra'd, 13/11) kimseyi bir başkasının suçu sebebiyle de cezalandırmaz. Dolayısıyla konumuz olan âyetteki *أَمْرًا* fiili "çoğaltırız, çoğalmalarına imkân verimiz", *مُتْرَفِيهَا* ismi "toplumun isyankâr, suçlu, şımarık, şerli, kibirli, zorba, varlık içerisinde şımaran, dinî kuralları, ilahî emir ve yasakları, helâl ve haramları ihlâl eden, Ebû Leheb ve Ebû Cehil gibi her toplumun kâfir ve zalim azgınları, kötülüğün önderleri ve onlara tabi olanlarıdır. Dolayısıyla İsrâ Sûresinin on altıncı âyetine "İnkâr ve zulümde ısrarları sebebiyle biz bir beldeyi helâk etmek istediğimiz zaman bu beldenin varlık içerisinde şımaran azgınlarının ve isyankârlarının çoğalmalarına imkân verimiz ve onlar bu beldede isyan edip günah işlerler. Böylece onlar, cezalandırılmayı hak ederler, biz de bu beldeyi yerle bir edip halkını helâk ederiz" şeklinde meâl vermemiz Kur'ân'ın geneline daha uygundur. Doğrusu en iyi Allah bilir.

Kaynakça

- Ahmed b. Abdurrahman es-Sââtî. (t.y.). *El-Fethu'r-rabbânî* (1-24). Dâru İhyâi't-türâsî'l-arabî.
- Ahmed b. Hanbel. (2001). *Müsned*. Müessesetü'r-risâle.
- Ateş, S. (1983). *Kur'ân-ı Kerîm ve yüce meâli*. Kılıç Kitabevi.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. (2003). *Es-Sünenü'l-Kübrâ* (3. bs, 1-11). Dârü'l-kütübî'l-İlmiyye.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd. (1987). *Es-Sihâh tâcû'l-lüga ve sıhâhu'l-arabiyye* (1-6). Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as. (1981). *Es-Sünen* (1-5). Çağrı Yayınları.
- Ezherî, Muhammed Ahmed. (2000). *Tehzîbü'l-lüga* (1-17). Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabi.
- Fayda, M. (1992). Bedir Gazvesi. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 5, ss. 325-327). TDV Yayınları.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. Hasan el-Ezdî. (1987). *Cemheretü'l-lüga*. 3 Cilt. (1-3). Dâru'l-İlm.
- İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyin Ahmed. (2002). *Mu'cemü Mekâyisi'l-Lügat* (1-6). İttihâdü'l-Kitâbi'l-Arab.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer. (1999). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* (1-8). Dâru Tayyibe.
- İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim. (1978). *Tefsîrü garîbi'l-kur'ân*. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem. (1414). *Lisânü'l-arab*. 15 cilt. (1-15). Dâru Sadr.

- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddin Abdurrahman b. Alî. (t.y.). *Nüzhetu a'yüni'n-nevâzir fi ilmi'l-vücûhi ve'n-nezâir*. Müessesetü'r-risâle.
- Karagöz, İ. (2020). *Kur'ân'ın anlamı ve tefsiri, açıklamalı ve kırık meâli*. Kar Yayınları.
- Karagöz, İ. (Ed.). (2024). *Doğal Afetler ve Din*. İlahiyât Yayınları.
- Karaman, H., & vd. (2020). *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir (1-5)*. DİB Yayınları.
<https://kuran.diyamet.gov.tr>
- Koçyiğit, T. (t.y.). *Kur'ân-ı Kerîm ve türkçe meâli*. Kılıç Kitabevi.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed. (1964). *El-Cami' li-ahkâmi'l-kur'ân (2. bs, 1-20)*. Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye.
- Mâtürîdî, E. M. M. b. M. (2005). *Tevîlâtü ehli's-sünne*. Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.
- Mâverdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed. (t.y.). *En-Nüketü ve'l-uyûn (1-6)*. Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye.
- Mucâhid b. Cebr. (1410/1989). *Tefsir*. Dâru'l-Fikri'l-İslâmî.
- Mukâtil b. Süleyman. (1423/2002). *Tefsîr (1-5)*. Dâru İhyâi't-türâs.
- Öztürk, M. (2011). *Kur'ân-ı Kerîm meâli*. Düşün Yayıncılık.
- Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed Fahrüddîn. (1420). *Mefâtihu'l-gayb (1-32)*. Dâru't-türâsî'l-Arabi.
- San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm. (1419). *Tefsir*. Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.
- Semerkandî, Ebû'l-Leys Nasr b. Muhammed. (t.y.). *Bahru'l-'ulûm*.
- Sevrî, Ebû Abdillâh Süfyan b. Sa'îd. (1983). *Tefsîr*. Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. (2000). *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-kur'ân (1-24)*. Müessesetü'r-risâle.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. (1981). *es-Sünen (1-5)*. Çağrı Yayınları.
- Yahyâ b. Sellâm. (2004). *Tefsîr*. Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.
- Yıldırım, C. (1982). *Kur'ân-ı Kerîm meâli*. Tercüman Yayınları.
- Yılmaz, M. N. (2000). *Kur'ân- Kerîm ve meâli (2. bs)*. Moro Yayıncılık.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhim b. es-Serî. (1988). *Me'âni'l-Ḳur'ân ve i'râbüh*. Âlemü'l-kütüb.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. (1407/1985). *El-Keşşâfu an hakâiki ğavâmidi't-tenzîl (1-4)*. Dâru'l-kitabi'l-Arabî.